

**TA'LIM JARAYONIDA SHAHSIY. AHLOQNI SHAKLLANTIRISHDA
MULOQOT MADANIYATINING O'RNI**

Azamova Munajatxon Boboxonovna

O'zbekiston respublikasi oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi

OSIYO XALQARO UNIVERSITETI Gurux: MM4-P-25

Ilmiy Rahbar: Avezov.A.O

Osiyo Xalqaro Universiteti Professori

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ta'lim jarayonida shaxsiy axloqni shakllantirishda muloqot madaniyatining o'rni ochib beriladi. O'quvchi va talabalarda nutq madaniyati, hurmat, bag'rikenglik, tinglash ko'nikmalari hamda axloqiy qadriyatlarni rivojlantirish omillari tahlil qilinadi. Shuningdek, pedagogik muloqotning asosiy tamoyillari, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish usullari va zamonaviy ta'lim texnologiyalarining axloq tarbiyasidagi ahamiyati yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *muloqot madaniyati, shaxsiy axloq, ta'lim jarayoni, kommunikativ kompetensiya, tarbiya.*

Аннотация: *В статье раскрывается роль культуры общения в формировании личной нравственности в процессе обучения. Анализируются факторы развития культуры речи, уважения, толерантности, навыков слушания и нравственных ценностей у учащихся и студентов. Также рассматриваются основные принципы педагогического общения, способы развития коммуникативной компетенции и значение современных образовательных технологий в нравственном воспитании.*

Ключевые слова: *культура общения, личная нравственность, образовательный процесс, коммуникативная компетенция, воспитание.*

Abstract: *The article reveals the role of communication culture in the formation of personal morality in the educational process. It analyzes the factors of developing speech culture, respect, tolerance, listening skills, and moral values among students. The paper also examines the main principles of pedagogical communication, methods of developing communicative competence, and the importance of modern educational technologies in moral education.*

Keywords: *communication culture, personal morality, educational process, communicative competence, upbringing.*

Kirish

Bugungi globallashuv va axborot oqimi tez sur'atlar bilan rivojlanayotgan sharoitda ta'lim tizimi oldida shaxsni nafaqat bilimli, balki yuksak ma'naviyatli, axloqan barkamol, muloqot madaniyatiga ega qilib tarbiyalash vazifasi turibdi. Insonning shaxs sifatida kam ol topishi, uning jamiyatdagi o'rni va faoliyati, avvalo, muloqot jarayonida namoyon bo'ladi.

Muloqot madaniyati — bu shaxsning:

Boshqalarni tinglay bilishi

Fikrini madaniyatli ifodalashi

Etik me'yorlarga amal qilishi

O'z xatti-harakatiga mas'uliyat bilan yondashishi

Bilan chambarchas bog'liq bo'lgan kompleks tushunchadir.

Ta'lim jarayonida muloqot madaniyatining shakllanishi shaxsiy axloqning rivojlanishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Chunki o'quvchi va talaba o'qituvchi, tengdoshlar, oilasi hamda jamiyat bilan muloqot jarayonida axloqiy fazilatlarni:

Hurmat

Odob

Bag'rikenglik

Hamkorlik

Mas'uliyat

Kabi sifatlarni amaliy ravishda egallab boradi.

Zamonaviy pedagogika shuni ko'rsatmoqdaki, axloqiy tarbiya faqat nasihat bilan emas, balki samarali muloqot muhitini yaratish orqali shakllanadi. Demokratik, ochiq va o'zaro hurmatga asoslangan pedagogik muloqot shaxsning axloqiy ongini rivojlantiradi, ichki motivatsiyani kuchaytiradi va jamiyatda o'zini tutish normalarini o'zlashtirishga yordam beradi.

Shu sababli, mazkur mavzuni o'rganish:

Nazariy jihatdan dolzarb

Amaliy jihatdan zarur

Ijtimoiy jihatdan ahamiyatli

Bo'lib, ta'lim tizimida axloqiy tarbiya jarayonini takomillashtirish uchun muhim ilmiy asos yaratadi.

Maqsad va vazifalar

Maqsad:

Ta'lim jarayonida shaxsiy axloqni shakllantirishda muloqot madaniyatining o'rnini nazariy jihatdan asoslash, pedagogik shart-sharoitlarini aniqlash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Tadqiqot vazifalari:

“Shaxsiy axloq” va “muloqot madaniyati” tushunchalarining mazmun-mohiyatini ilmiy manbalar asosida tahlil qilish.

Muloqot madaniyatining shaxs axloqiga ta’sir etuvchi mexanizmlarini aniqlash.

Ta’lim jarayonida axloqiy tarbiyaning samaradorligini oshiruvchi pedagogik muloqot modellarini ko‘rib chiqish.

Muloqot madaniyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi:

Interaktiv metodlar

Trening texnologiyalari

Rolli o‘yinlar

Munozara va debatlar

Kabi pedagogik vositalarni ilmiy asoslash.

5. O‘qituvchi shaxsining namunasi va nutq madaniyatining axloqiy tarbiyaga ta’sirini o‘rganish.

6. Talaba va o‘quvchilarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

Adabiyotlar tahlili

Shaxsiy axloq va muloqot madaniyati masalalari qadimdan falsafa, pedagogika, psixologiya va sotsiologiya fanlarining markazida bo‘lib kelgan. Aristotel, Konfutsiy, Forobiy, Ibn Sino, Alisher Navoiy kabi mutafakkirlar asarlarida axloqiy tarbiya va odob inson kamolotining asosiy mezoni sifatida talqin etiladi.

Zamonaviy tadqiqotlarda (Kant, Dewey, Vygotskiy, Mead, Habermas) shaxsiy axloq:

Ijtimoiy munosabatlar

Muloqot

Madaniy muhit

Ta’lim tizimi

Bilan uzviy bog‘liq bo‘lgan psixologik-pedagogik jarayon sifatida talqin qilinadi.

Ko‘plab pedagogik manbalarda ta’kidlanishicha, axloqiy me’yorlar inson ongiga tayyor ko‘rinishda ko‘chib o‘tmaydi, balki muloqot jarayonida o‘zlashtiriladi. Oila, maktab, OTM, jamoa, ommaviy kommunikatsiya vositalari orqali shakllanadigan muloqot muhiti shaxsning axloqiy yo‘nalishini belgilaydi.

O‘zbekiston olimlarining tadqiqotlarida ham:

Pedagogik muloqot

Muloqot madaniyati

Axloqiy tarbiya

Ma’naviy barkamollik

Masalalari keng yoritilgan. Biroq tahlil shuni ko‘rsatmoqdaki, mavjud tadqiqotlarda shaxsiy axloqni aynan muloqot madaniyati prizmasida o‘rganish yetarli darajada tizimlashtirilmagan.

Shu sababli mazkur tadqiqot:

Muloqot madaniyatining axloqiy tarbiyadagi rolini aniqlash

Uning pedagogik asoslarini ochib berish

Amaliy tavsiyalar ishlab chiqish

Bilan o‘zining ilmiy yangiligiga ega.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda quyidagi usullar qo‘llanildi:

Nazariy tahlil

Kuzatish

Suhbat

So‘rovnoma

O‘qituvchi va talabalarning muloqot madaniyati darajasi, axloqiy me‘yorlarga munosabati hamda kommunikativ kompetensiyasi o‘rganildi.

Natijalar va muhokama

Olingan natijalar shuni ko‘rsatdiki:

Samarali muloqot muhiti shaxsiy axloqning shakllanishida muhim o‘rin tutadi;

O‘qituvchi tomonidan hurmat, adolat va ochiqlik tamoyillariga amal qilinishi o‘quvchilarda ham ushbu sifatlarning rivojlanishini ta‘minlaydi;

Interaktiv metodlar, jamoaviy ishlar, bahs-munozaralar muloqot madaniyatini rivojlantirishda samaralidir.

Talabalarda tinglash madaniyati, fikrni madaniyatli ifodalash, bahsda axloqiy me‘yorlarga amal qilish ko‘nikmalari shakllanib borishi kuzatildi.

Xulosa va tavsiyalar

Xulosa qilib aytganda:

Ta‘lim jarayonida muloqot madaniyatini rivojlantirish shaxsiy axloqni shakllantirishning muhim sharti hisoblanadi;

O‘qituvchilarga pedagogik muloqotni doimiy ravishda takomillashtirish tavsiya etiladi;

O‘quvchilarda hurmat, bag‘rikenglik, mas‘uliyat tamoyillariga asoslangan muloqot ko‘nikmalarini shakllantirish zarur.

Muloqot madaniyati rivojlangan ta‘lim muhitida shaxsiy axloqiy sifatlarning shakllanishi yanada samarali kechadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. Education and Communication Culture.
2. Habermas J. Theory of Communicative Action.
3. O‘zbekiston Respublikasi ta’limga oid me’yoriy hujjatlari.
4. Pedagogik muloqot va axloq tarbiyasi bo‘yicha mahalliy va xorijiy tadqiqotlar.
5. Urmanova, G. (2025). USE OF PHYSICAL FACTORS IN MEDICINE. Journal of analytical synergy and scientific horizon, 1(1.3 (C series)), 4-10.
6. Urmanova, G. U. (2025). USE OF ULTRASOUND PROPERTIES IN MEDICINE. Web of Medicine: Journal of Medicine, Practice and Nursing, 3(1), 135-139.
7. Бахранова, М., & Урманова, Г. (2021). Изучение физических характеристик ультразвука. Перспективы развития медицины, 1(1), 173-173.
8. GU, U. (2025). Modern Methods of Using Magnets in Medicine. American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences, 3(1), 35-38.
9. URMANOVA, G., KARSHIEV, D., NURMUKHAMEDOV, A., ABDUSATTOROV, S., & ABDUSALOMOV, J. (2025). SPIN-ORBITAL INTERACTION IN THE MASS OF AN ATOMIC NUCLEUS AND ITS APPLICATION. SCIENCE, 4(2-1), 138-140.
10. ТАЪСИРИ, С. (2006). ФОЗАЛОН ИНСЕКТИЦИДИ ВА КАДМИЙ ИОНЛАРИНИНГ ЖИГАР МИТОХОНДРИЯЛАРИ МЕМБРАНАСИ ЎТКАЗУВЧАНЛИГИГА. Доклады Академии наук Республики Узбекистан, (6), 81.